

JIŘÍ BÍLEK



Kyselá těšínská jablíčka



ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉ
KONFLIKTY O TĚŠÍNSKO
1919, 1938, 1945



EPOCHA

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
**Polozapomenuté
války**
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita Liberec)

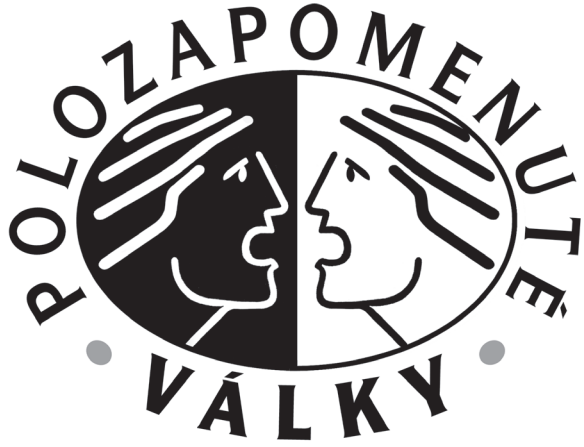
PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENŮTĚ
VÁLKY.



EDICE



JIŘÍ BÍLEK

Kyselá těšínská jablíčka

ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉ
KONFLIKTY O TĚŠÍNSKO
1919, 1938, 1945



NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Jiří Bílek, 2011, 2018

Cover © Karel Kárász, 2011, 2018

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2011, 2018

ISBN 978-80-7557-150-2 (print)

ISBN 978-80-7557-605-7 (ePub)

ISBN 978-80-7557-606-4 (mobi)

ISBN 978-80-7557-607-1 (pdf)

OBSAH

Úvodem	11
I. Tři bratři u jedné studně	
Stručný nástin historie Těšínska do konce první světové války ..	15
Těšínské knížectví	17
Od luterství ke katolicismu	19
Politický a soudní kraj Země slezské	24
Poláci, Češi, Němci, Šlonzáci a Židé	28
II. Nic neřešící sedmidenní válka	
Od vojenské akce v lednu 1919 k rozdělení Těšínska v roce 1920	33
České či polské Těšínsko?	35
Příjezd první dohodové komise	39
Volby, které nesměly být	41
Čekání na příjezd legií z Francie	43
Pokus plukovníka Šnejdárka o „dohodovou“ lest	46
Obsazení Bohumína	52
Boje v Karviné	58
Šest padlých legionářů	61
Těšín a Třinec v československých rukách	63
Na břehu Visly	67
Místo vojáků přicházejí na řadu politici	72
Příjezd Grénardovy komise	78
Dny plné strachu a násilí	83
Ať o všem rozhodne plebiscit!	88
Dohodoví vojáci zbiti v Orlové	93
Zub za zub, oko za oko!	96
Plebiscit, nebo arbitráž?	100
Jsme připraveni podat pomocnou ruku	102
Kompromis nic neřeší	106
Rozdělení Těšínska	108
Klid před další bouří	111

III. Když se dva perou...

Těšínsko mezi lety 1920 a 1945	113
Likvidační smlouva z roku 1925	115
První volby „českých“ Poláků	119
Všechn lid na Těšínsku až po Ostravici mluví polsky	126
Poláci! Probudme se!	132
Volby s překvapivými výsledky	135
Hubatý doktor na hranicích	138
Autonomie pro Poláky	142
Svaz Poláků v Československu a Bojová organizace	145
Těšínsko je vaše!	149
Dvě kruté rány v jednom dni	154
Nenaplněné možnosti	157
Samostatná operační skupina „Śląsk“	159
Sup živící se mršinou	163
Velké představení u mostu	170
I mrtví musí být Poláky!	177
Slezský odboj	184
Boje u Čadce a Javoriny	188
Bezirk Teschen	192
Dva odboje a dvě představy	196

IV. Dlouhé stíny horkého léta

Vojenský a politický spor o Těšínsko v letech 1945–1947	199
Země zjizvená válkou i nedávnou minulostí	201
Velké Československo od moře k moři	206
Obsazení části Racibórzka a Kłodzka	208
„Burza 333“	217
Vystříhat se všech ozbrojených incidentů!	220
Jen pro čisté Poláky!	224
Vojenský kryt hranic	227
Velitelství s krycím názvem „Josef“	230
Čekání na polský útok	233

Studená sprcha v Moskvě	236
Uděláme s Čechy, co budeme chtít	238
Dohoda může být jenom dobrovolná	242
Krátké uvolnění	244
Napětí opět narůstá	248
Čechům tu nic nenecháme!	250
Riskantní hra o národnostní menšiny	252
Občané nižší kategorie?	256
Nečekané vyhocení situace	259
Vojáci a dívčí mládež z Třanovic	264
Češi, nezapomínejte na svou krev!	269
Varování od zpravodajců	272
Zdokonalená organizace armády	274
Růst nacionalistických nálad	276
Vypukne na Těšínsku povstání?	280
Zajímavá zpráva majora Koutného	282
Poslední komplikace a nejistoty	284
První vstup Stalina do sporu	287
Raději nevzpomínat...	291
Druhý Stalinův zásah	293
Místo tradičního závěru	296
Chronologie	298
Seznam hlavních použitých pramenů a literatury	304

ÚVODEM

V sobotu 8. března 1947 odjížděl z pražského Wilsonova nádraží do Varšavy zvláštní vlak, který vezl československou vládní delegaci k podpisu spojenecké smlouvy s Polskem. Spolu s předsedou vlády Klementem Gottwaldem ji tvořili ministr zahraničních věcí Jan Masaryk, státní tajemník v ministerstvu zahraničí Vladimír Clementis, ministr národní obrany Ludvík Svoboda, ministr techniky Jan Kopecký, ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka, ministr průmyslu Bohumil Laušman a ministr dopravy Ivan Pietor. Složení delegace reprezentovalo hlavní politické strany v Československu – i to mělo potvrdit, že jedou do Varšavy udělat tlustou čáru za minulostí, s níž souhlasí většina obyvatel. Doprovázel je polský ambasador v Praze Stefan Wierblowski.

Československou delegaci uvítal ve Varšavě předseda polské vlády Józef Cyrankiewicz se svými náměstky Władysławem Gomułą a Antonym Korzyńským a ministrem zahraničních věcí Zygmundem Modzielewským. Další dva dny byly věnovány poslednímu „dopilování“ připraveného textu a rozhovorům a v neděli 9. března ráno také vojenské přehlídce. Mohla mít trochu pikantní příchuť, vzhledem od chvíle, kdy proti sobě stáli českoslovenští a polští vojáci připravení k boji, neuplynuly ještě ani dva roky, ale změnila se v manifestaci československo-polské družby: lidé provolávali slávu Klementu Gottwaldovi i bratrskému slovanskému národu.

V pondělí 10. března došlo v malém salonu prezidentského paláce Belveder k vlastnímu podpisu Smlouvy o přátelství a spolenectví mezi Československou republikou a Polskou republikou. V přítomnosti polského prezidenta ji podepsali oba předsedové vlád a ministři zahraničních věcí. Polský prezident Bolesław Bierut zdůraznil, že smlouva je „pevnou zárukou toho, že všechny další otázky budou řešeny v duchu slovanské vzájemnosti a bratrství“; K. Gottwald uvítal smlouvu jako doklad společného postupu obou zemí „ve jménu svobody, pokroku a štěstí“.

Už ve čtyři hodiny odpoledne se na hlavním mostě spojujícím český a polský Těšín konala „slavnost obyvatelstva nadšeného z podpisu spojenecké smlouvy“. Z české strany vyrazilo na most asi šest a půl tisíce dělníků z Třineckých železáren a dalších občanů, aby se přesně uprostřed

setkali se stejně početným polským průvodem, za doprovodu hudby a provolávání hesel společně prošli polskou částí města a pak se vrátili zpátky.

Při návratu z Polska se československá delegace zastavila ve středu 12. března nejprve v Pardubicích a pak byla uvítána na Wilsonově nádraží v Praze. Na obou místech promluvil K. Gottwald a připomenul, že k podpisu smlouvy došlo ve dnech, kdy v Moskvě začala konference ministrů zahraničních věcí čtyř velmocí o Německu. „Naše spojenecká smlouva s Polskem vytváří spolu s československo-sovětskou a československo-jugoslávskou smlouvou mohutnou slovanskou frontu proti možnosti výbojů imperialistického Německa,“ prohlásil za velkého potlesku.

Spojenecká smlouva s Polskem byla uzavřena na 20 let a patřil k ní i protokol, že všechny sporné otázky mezi oběma státy budou vyřešeny do dvou let. Připraveny k podpisu byly také československo-polská hospodářská a kulturní dohoda, které měly dostat vzájemné vztahy na vyšší úroveň...

Tak lze z dobového tisku i po více než šedesáti letech vnímat atmosféru provázející podpis československo-polské spojenecké smlouvy a nepochybně o tom, že většina obyvatel Československa ji tak opravdu vnímala. Ale v politice nikdy nebylo a ani dnes není důležité, co se říká a píše, to podstatné se vždy odehrává kdesi v zákulisí a veřejnost se o tom zpravidla dozví až po řadě let. Jinak tomu nebylo ani při podpisu spojenecké smlouvy mezi Prahou a Varšavou – obě strany k němu byly doslova dotlačeny z Moskvy, kde už měli dost stálých československo-polských nedorozumění a sporů. Když se neumíte dohodnout po dobrém, stanou se z vás přátelé a spojenci z donucení, rozhodl sám Josif Visarionovič Stalin. Nemůžeme už dál strpět vaše stálé hádky i stížnosti, máme zcela jiné starosti a vaše rozhádanost ohrožuje stabilitu impéria, které začínáme budovat proti spojujícím se silám imperialismu, připravujícím novou válku proti silám pokroku a míru. A když neposlechnete a své sporné otázky rychle nevyřešíte... Víc ani nebylo třeba říkat, všichni dobře věděli, že Stalin neposlušnost krutě trestá.

Ač o tom nikdo nemluvil a nepsal, většina Čechů, Slováků i Poláků věděla, co si představit pod „spornými otázkami“, které měly být podle protokolu vyřešeny do dvou let. Šlo především o hraniční otázky a spor o několik území, který trval v některých případech už od roku 1918

a vedl dokonce třikrát k československo-polským lokálním vojenským konfliktům. A pokud by se někdo zeptal, kde hledat onen „neuralgický bod“, určitě by mu většina lidí na obou stranách hranice odpověděla jediným slovem: Těšínsko.

I Tři bratři u jedné studně

*Stručný nástin
historie Těšínska
do konce první světové války*

Těšínsko, Těšínské Slezsko, Śląsk Cieszyński, Ziemia Cieszyńska, Teschener Schlesien – to jsou jen některá pojmenování pro území bývalého Těšínského knížectví ve Slezsku včetně všech jeho částí, z nichž se v průběhu doby stala samostatná stavovská panství. Jeho územní a státoprávní vývoj byl vždy úzce spjatý se Slezskem jako územím, na nějž si činili nároky polští i čeští panovníci a kde byl také silný německý a uher-
ský vliv.

Podle pověsti se v roce 810 sešli u studny tři synové polského krále Boleslava, kteří se jmenovali Bolek, Lešek a Těšmír a založili město Těšín, kolem nějž později vzniklo samostatné knížectví. Řeč historických pramenů a archeologických nálezů je jiná – nejstarší nálezy pocházejí zhruba z období 10 000 př. n. l. a vypovídají o tom, že ačkoliv zdejší oblast byla důležitým komunikačním uzlem, jímž procházely obchodní stezky spojující povodí Moravy, Odry, Visly a Váhu, její osídlení bylo poměrně malé. V době bronzové v 8. stol. př. n. l. vyrostlo asi pět kilometrů severně od dnešního Těšína mohutné hradiště, které přetrvalo i dobu železnou a ve druhé polovině 7. století bylo osídleno Slovy. Jeho pozůstatky najdeme dnes v Chotěbuzi-Podboře a era hradiště nazývaného také Starý Těšín skončila někdy v polovině 11. století. Právě v té době vyrostl na území dnešního Cieszyna zeměpanský hrad poprvé uváděný jako Tescin či Tessin v papežské bule Hadriána IV. z roku 1155. Na hradě byla i rotunda s půlkruhovou apsidou zasvěcená sv. Mikuláši. Oblast kolem Těšína tehdy náležela knížecímu a královskému rodu Piastovců a byla součástí Slezska, od roku 1138 údělného piastovského území.

TĚŠÍNSKÉ KNÍŽECTVÍ

O Slezanech se jako první zmiňuje na konci 9. století tzv. bavorský geograf: tehdy byli pod silným vlivem Velké Moravy. Po jejím pádu se na území Slezska vytvořil kmenový svaz, který patrně alespoň zčásti patřil k českému státu. Vratislav, pozdější metropoli Horního Slezska, měl založit kníže Vratislav I. a území zůstalo pod českým vlivem až do poloviny 10. století. Vztah k českému knížectví zůstal významný i v dalších letech: v roce 965 si první historický polský kníže Měšek I. vzal za manželku Doubravu, dceru Boleslava I. Využil slabé vlády Boleslava II. a po bojích připojil většinu Slezska k polskému knížectví. Jeho nástupce a první polský král Boleslav I. Chrabry ovládl celé Slezsko a v letech 1003–1004 dokonce usedl i na český knížecí stolec.



Pečeť knížete Měška I. Těšínského

„Český Achilles“ kníže Břetislav I. znovu získal v roce 1039 slezské území pod svou správou, po jeho smrti se však roku 1054 vrátilo k polskému království a zhruba o osmdesát let později se stalo jedním z mnoha údělných piastovských knížectví. Když došlo v roce 1163 k rozdělení Slezska mezi Piastovce, získal Těšínsko Měšek I. Slezský, který byl opolským knížetem. Vláda opolských knížat trvala až do roku 1281, do smrti Vladislava I., kdy si jeho synové původně jednotné území rozdělili.

Měšek a Přemysl získali Těšínsko, Osvětimsko a Ratibořsko, ale v roce 1290 se dohodli na dalším dělení: Přemysl dostal Ratibořsko, Měšek Těšínsko a Osvětimsko a stal se jako Měšek I. prvním těšínským knížetem. Zvolil stejně jako jeho bratr Přemysl pročeskou orientaci a svou dceru Violu provdal za českého krále Václava III., jímž v roce 1306 vymřel rod Přemyslovců.

Měškův syn Kazimír I. (jeho bratr Vladislav dostal Osvětimsko) holdoval v únoru 1327 Janu Lucemburskému a přijal od něj knížectví jako dědičné léno. Postavení Těšínska se vyjasnilo v srpnu roku 1335, kdy byla uzavřena mezi českým a polským králem tzv. trenčínská smlouva, v níž se Vladislav Lokýtek zřekl svých nároků na slezská knížectví a Jan Lucemburský na polskou korunu. Těšínsko se stalo součástí zemí Koruny české, jeho kulturní náboženský vývoj byl však – stejně jako ostatních slezských knížectví – v mnoha ohledech ve srovnání s Čechami a Moravou odlišný a svébytný. Zdejší knížata patřila k častým hostům na pražském dvoře a Přemek I. zvaný Nošak byl členem královské rady a předním diplomatem císaře Karla IV. i jeho syna Václava IV. Byl to „Otec vlasti“, kdo v dubnu 1348 prohlásil celé Slezsko za „věčné příslušenství České koruny“. Přemek vystavěl v Těšíně nový gotický hrad, kde přivítal i Karla IV. Díky Přemkovi vznikla také kamenná gotická socha těšínské Madony z dílny Petra Parléře. Měšek a Přemek provedli rovněž kolonizaci do té doby poměrně málo osídleného Těšínska. Založili Bílsko (dnes Bielsko-Biała), Frýdek i řadu osad, získali část Hlohovska, Místecko i další území.

Katolické Slezsko a Těšínsko (patřilo už od roku 1000 pod biskupství ve Vratislavi) zůstaly stranou husitských válek, zasáhla je jen některá husitská tažení, která však zanechala v kolektivní paměti celého Slezska obraz husitů jako rozséváčů ohně a smrti „rabujících vše, co obyvatelé nestihli ve spěchu vzít s sebou“. Kníže Boleslav I. podporoval Zikmunda Lucemburského a jeho syn Přemysl II. se přidal ve sporech Jiřího z Poděbrad a Matyáše Korvína na uherskou stranu. Vazby s českým královstvím se na čas rozvolnily. Město Těšín získalo v roce 1438 vlastní mincovnu a právo razit mince, roku 1480 byl v Těšíně ustaven zemský soud a o deset let později se kníže Kazimír II. stal nejvyšším zemským hejtmanem ve Slezsku. Právě z té podoby pochází znak Těšínského knížectví – jednohlavý zlatý orel v modrém poli.

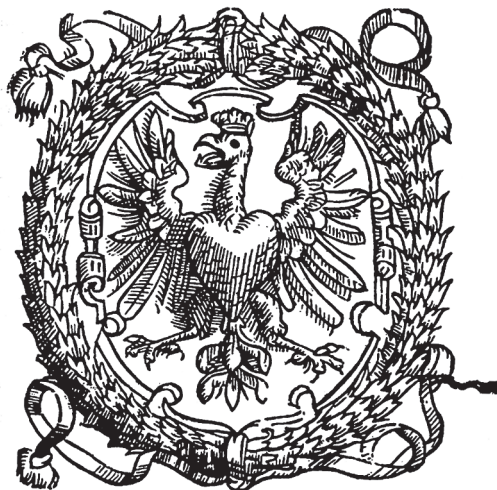
OD LUTERSTVÍ KE KATOLICISMU

V roce 1528 se stal novým knížetem Václav III. Adam, který byl teprve čtyřletý a tak se poručnické správy ujala jeho matka, kněžna Anna Braniborsko-Ansbašská spolu s moravským magnátem Janem z Pernštejna, jehož dceru si Václav vzal v roce 1540 za ženu. To již v Českém království vládli Habsburkové a docházelo ke stále ostřejším náboženským sporům mezi katolíky a protestanty. Císař Ferdinand I. roku 1532 udělil Těšínu právo pečetit červeným voskem a o devět let později došlo vzhledem k tureckému nebezpečí k posílení městských hradeb. Mnohem důležitější změna se však odehrála v roce 1545, kdy se Václav III. Adam ujal vlády, přešel na protestantskou víru a začal zavádět luterství. Myšlenky Martina Luthera se na rozdíl od Husova vystoupení setkaly ve Slezsku s velkým ohlasem, především mezi německy mluvícím obyvatelstvem a našly podporu i mezi zdejšími knížaty. Jako první z nich přestoupil na novou víru již v roce 1521 lehnický, březský a volovský kníže Bedřich II., jehož brzy následovala další knížata. Také na Těšínsku se luterství šířilo víceméně živelně a ve chvíli, kdy Václav III. Adam přebíral správu knížectví, bylo již převládajícím náboženstvím, a proto krok nového knížete nezbudil žádný odpor. Františkánský a dominikánský klášter ve městě byly zrušeny a na místě dominikánských zahrad založil kníže Nové město. Samotný Těšín byl v roce 1552 zachvácen velkým požárem a roku 1570 zasažen morovou epidemií. Jako zajímavost si uvedme mravnostní artikuly pro městskou radu těšínskou, které kníže sepsal v roce 1573.

Vláda Václava III. Adama nebyla právě úspěšná – v knížectví se zvyšovalo náboženské napětí, vysoké náklady dvora spolu se zálibou knížete ve válčení vedly nejprve k dluhům a později k prodeji části knížecích komorních statků, které se od roku 1572 změnily ve „svobodná stavovská panství“ frýdecké, fryštácké a bílské, došlo k silné migraci uherských Valachů, kteří utíkali před Turky do jižních hornatých oblastí Těšínska, kde se věnovali pastevectví. Přes knížectví také několikrát protáhla vojska mířící na uherské bojiště proti Osmanům či ustupující před jejich tlakem.

Když v roce 1579 přejímala vládu po zemřelém manželovi jeho druhá choť, saská princezna Kateřina Sedena (Sidonie), již si po ovdovění vzal v roce 1566, bylo knížectví v těžké situaci, kterou ještě umocnily další průtahy vojsk a především morová epidemie v roce 1585, která si jen ve městě vyžádala na tři tisíce obětí. O dva roky později se Těšínsko stalo místem polského vpádu, který byl odpovědí na snahy Maxmiliána Habsburského získat polskou královskou korunu. Na druhou stranu dokázala kněžna přes odpor šlechty prosadit roku 1592 přijetí prvního psaného zemského zákoníku Těšínského knížectví vydaného již v roce 1573 jejím manželem, v němž byla upravena práva a povinnosti šlechty i poddaných. Silný vliv češtiny, který trval od husitských válek, se projevil mj. tím, že kodifikace zemského práva stanovila povinnost vést soudní pře v češtině a překládat do češtiny i dokumenty sepsané v dalších dvou zemských jazycích, latině a němčině. Kněžna měla také významný podíl na vydání dvou církevních nařízení, která v zemi právně zakotvovala

Ukážení Zemské Knížectví Těšínského.



Wtřicátého Léta M. D. I. XXIII.

Zemské zřízení knížectví Těšínského

luterskou církev a regulovala novou víru – první, Řád církevní, pochází z roku 1568 a je psán česky, druhý, rozsáhlejší a doplněný o školské zřízení, vyšel v dubnu 1584 už v němčině. I to naznačuje, jak ve druhé polovině 16. století je na Těšínsku vytlačována čeština němčinou a později i polštinou. To vycházelo mj. i z toho, že národnostní skladba obyvatelstva na Těšínsku se měnila. Vedle Čechů tu bylo stále více Poláků, z nichž část se prohlašovala za Slezany, vzrůstal také počet Němců a sílila rovněž židovská komunita.

Kateřina Sedena se stala také hrdinkou pověsti o Černé kněžně: začali jí tak říkat proto, že po smrti manžela neodložila černý šat a měla i černé vlasy i oči. Byla prý nadmíru spravedlivá, dobrotivá a hodná na své poddané a zastávala se jich ve sporu se šlechtou tak, až se to nelíbilo na císařském dvoře. Lid ji však miloval a vyprávěl si o obrovském pokladu, který má Černá kněžna ukrytý v hoře Godule. Když zemřela, naložili podle jejího přání mrtvé tělo na prostý selský vůz tažený čtyřmi voly, kteří sami vybrali místo jejího hrobu na návrší poblíž Těšína. Podle jedné verze se tu zastavili, podle druhé se země otevřela a pohltila celý povoz. Pro úplnost dodejme, že existuje i verze pověsti o zlé a kruté Černé paní, která strašila po své smrti tak dlouho, až její přízrak sešlehal smělý člověk vrbovým prutem a že Kateřina Sedena se v roce 1586 znovu provdala za hraběte Emericha Forgáče, trenčínského župana, a na Trenčíně také v červnu 1594 zemřela.

Psal se rok 1595, kdy se vlády mohl ujmout Adam I. Václav, syn Václava III. Adama. Zúčastnil se protitureckých válek v Uhrách, vydal nařízení (1598) zakazující v celém knížectví vyznávat jinou víru než augšpurské vyznání a podílel se na úsilí ostatních slezských knížat a stavů, aby se stali zemí Říše římské. Císař Rudolf II. tyto snahy zarazil a jeho nástupce Matyáš II. pod těžkými tresty zakázal.

V roce 1603 zničil další požár velkou část města a zasáhl i hrad představovaný na zámek. O sedm let později došlo k události, která vyvolala velký neklid. Kniže Adam I. Václav konvertoval na katolicismus a přikázal změnit vyznání i všem svým poddaným. Protestantské duchovní vyhnal a kostely vrátil katolíkům. Řemeslníky se pokusil získat na svou stranu udělením řady privilegií pro cechy, ale v knížectví to vřelo, jako konečně všude kolem. Právě v oné neklidné a nebezpečné době Adam I. Václav v roce 1616 zemřel. Zanechal po sobě syna Bedřicha Viléma

a dceru Alžbětu Lukrécii, a především velmi tíživé dědictví nábožensky rozdělené země.

Bedřich Vilém, jehož poručníky se stali vratislavský biskup Karel Habsburský, opavský vévoda Karel z Lichtenštejna a opolsko-ratibořský biskup Fridrich z Oppersdorfu, byl patnáctiletý mladík, který studoval v jezuitské koleji v Mnichově. Proto za něj vládla jeho o dva roky starší sestra Alžběta Lukrécie, kterou provdali v roce 1618 proti její vůli za Gundakera z Lichtenštejna. Těšínské knížectví se nezapojilo do českého stavovského povstání, naopak jako většina slezských knížat a stavů podpořilo Ferdinanda II., který se už v roce 1619 odměnil udělením některých privilegií slezským protestantům a vrátil jim také část kostelů.

Vlády se ujal Bedřich Vilém až v roce 1624, kdy se vrátil do Těšína, ale už v srpnu následujícího roku náhle zemřel. Zdědil po otci zálibu ve válčení a smrt ho zastihla v Kolíně nad Rýnem při tažení do Nizozemí. Proszoval tvrdou rekatolizaci a zemřel svobodný a bezdětný – z milostného poměru s neznámou těšínskou měšťankou se sice po jeho smrti narodila dcera Magdalena, ale ta byla nemanželská a bez jakýchkoliv nároků.

Bedřichem Vilémem rod těšínských Piastovců vymřel po meči a zůstala jen Alžběta Lukrécie, která vedla spory s císařem, jenž si činil nárok na knížectví jako odumřelé české léno. Nakonec souhlasil s tím, aby Těšínsko spravovala do své smrti. Alžběta Lukrécie byla velmi zajímavá žena – od roku 1626 žila ve formálním odloučení od svého manžela, s nímž měla tři děti (dcera Marie Anna si postavila hlavu a provdala se za hraběte Jindřicha Viléma Šlika, syn Ferdinand Jan si vzal hraběnku z Londron a syn Albert zemřel jako dvouletý). Za její vlády Těšínské knížectví značně utrpělo v třicetileté válce: táhla jím a plundrovala je rakouská, dánská, neapolská a švédská vojska, k tomu se přidaly požáry, epidemie a hlad. Hned v roce 1626 obsadila Těšín vojska Protestantské unie vedená Ernestem Mansfeldem, roku 1645 byl dobyt Švédy, které později obléhalo rakouské vojsko.

Kněžna Alžběta Lukrécie zemřela v květnu 1653 a jí vymřel rod těšínských Piastovců i po přeslici. Knížectví se stalo součástí české komory, spravovala ho královská komora ve Vratislavi prostřednictvím těšínské komory, jejímž hlavním cílem se stala maximalizace zisků pro habsburskou pokladnu. Těšín a okolí se začaly měnit v periferii monarchie, přestože město se stalo v roce 1659 královským a částečně byl opraven

i poničený hrad. Knížectví sice dál formálně existovalo stejně jako titul těšínského knížete, který dostávali členové panovnického rodu, ale většina sem jen zajížděla na „visitace“. Správu měli plně v rukách komorní úředníci a místní šlechta se zcela upnula na vídeňský dvůr, kde mohla realizovat své ambice. Na Těšínsku docházelo k restrikcím proti protestantům a dál tudy táhla vojska bojující v polsko-švédské válce. Nesouhlas se zvyšujícími se daněmi a dalšími povinnostmi vedl ke zbojnictví a pokusům o povstání, které byly tvrdě potlačovány a trestány. Velkou pohromou byla morová epidemie v roce 1715, která zdecimovala především Těšín.

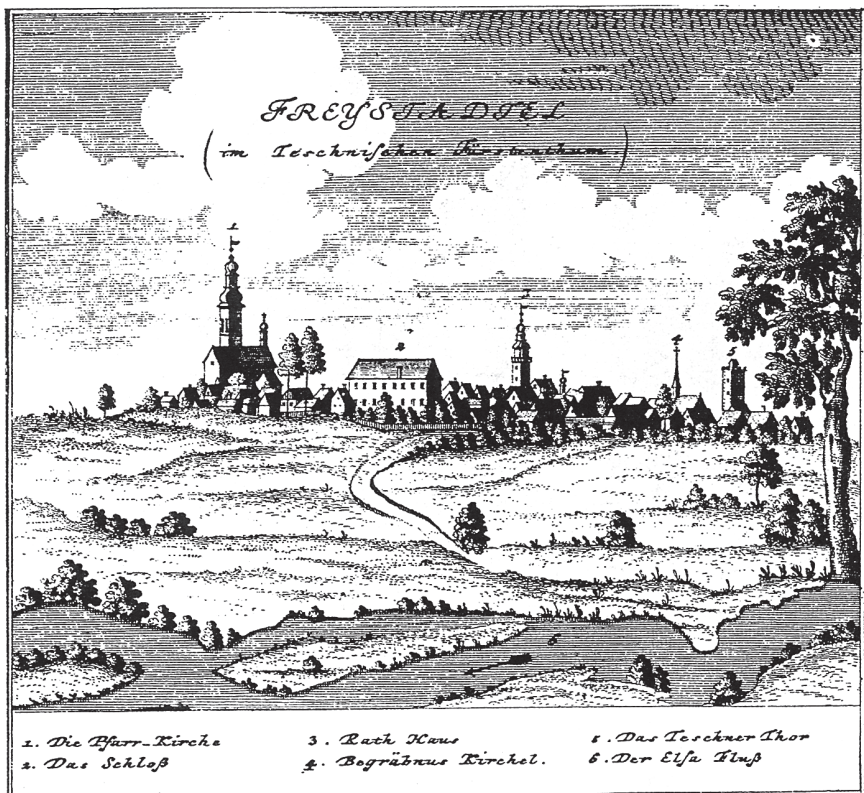
POLITICKÝ A SOUDNÍ KRAJ ZEMĚ SLEZSKÉ

V roce 1740 nastoupila na rakouský trůn Marie Terezie a začaly boje nazvané válkami o dědictví rakouské s pruským králem Fridrichem II., který odmítl uznat pragmatickou sankci umožňující v habsburském rodě nástupnictví i po ženské linii. Těšínsko získalo na významu nejen v letech bojů, ale především po roce 1742, kdy muselo poražené Rakousko vyklidit většinu Slezska. Dolní Slezsko, Kladsko i většina území Horního Slezska připadly Prusku a pod habsburskou vládou zůstalo jen tzv. Rakouské či také České Slezsko tvořené částmi Nisského, Krnovského, Opavského a Ratibořského knížectví a knížectvím Těšínským, které jako jediné zůstalo v původních zemských hranicích českého státu. České Slezsko spravoval Královský úřad v Opavě a Těšín se stal v roce 1745 císařským městem. Když byla v roce 1772 připojena k habsburské monarchii Halič, význam Těšínska opět vzrostl – nová císařská silnice vedoucí z Olomouce do Lvova procházela přes Frýdek, Těšín a Bílsko.

Roku 1765 získala Těšínské knížectví jako věno Marie Kristina, dcera Marie Terezie, která se provdala za saského knížete Alberta Kazimíra. Byl to moudrý a schopný muž, který rychle pochopil zemědělský a průmyslový potenciál kraje a pomocí nákupů pozemků od šlechty učinil z Těšínské komory jednu z největších a nejprosperujících oblastí celé habsburské monarchie. Toto postavení se ještě umocnilo po roce 1772, kdy byly na Karvinsku objeveny bohaté zásoby černého uhlí. Přesto právě za Alberta Kazimíra došlo na Těšínsku v roce 1766 k velkému povstání poddaných, které bylo součástí selských rebelií probíhajících v pruské i rakouské části Slezska. Příčinou bylo dlouhodobé zhoršování postavení sedláků na panstvích drobné a střední šlechty, kdy docházelo k neustálému zvyšování robotních povinností a zabírání gruntů s cílem rozšiřovat velkostatky. Jestliže byl v pruské části proti povstalcům zvolen násilný postup, který nejen neutlumil sociální napětí vedoucí k dalším výbuchům, ale především měl za následek zaostání sociálního vývoje, v rakouské části mírnější přístup a snaha o kompromis umožnily nastoupení osvícenější politiky v poddanské otázce.

O deset let později provedl císař Josef II. správní reformu, jejímž cílem byla centralizace státní správy a urychlení hospodářského růstu. České Slezsko bylo spojeno s Moravou do Země Morava-Slezsko (později moravkoslezské) s centrem v Brně a rozdělené na kraje. Na severu země se vytvořilo Západní Slezsko neboli Opavský kraj s krajským městem Opavou a Východní Slezsko neboli Těšínský kraj s krajským městem Těšínem. Slezské knížectví si však až do roku 1918 zachovalo status korunní země Království českého.

V roce 1779 hostil Těšín po osm měsíců účastníky mírových jednání mezi Rakouskem a Pruskem. Jednání skončila podpisem mírové smlouvy, o šest let později bylo zaznamenáno první zemětřesení, jež se v dalších letech opakovalo a roku 1789 zachvátil město obrovský požár, který



Rytina Fryštátu z roku 1735

je prakticky zničil. Byly zbořeny hradby a Těšín se začal rozrůstat podle plánů Karla Jacobiho d'Eckholma i na druhém břehu řeky Olše, kde je dnes Český Těšín O pět let později tu byla umístěna první stálá posádka císařského vojska, pro níž byly na místě zbořeného kostela postaveny kasárny.

Do historie města se výrazně zapsalo i období napoleonských válek, především přelom let 11805/1806, a to krátkou návštěvou ruského cara Alexandra a především prohranou bitvou u Slavkova, kdy se poražená vojska stáhla na Těšínsko. Tam se přemístila i řada úřadů z Francouzi obsazené Vídně. Město a okolí se změnilo v jeden velký lazaret, kde do března 1806 zemřelo na 10 tisíc vojáků.

V roce 1810 se konaly v Těšíně velké oslavy milenia legendárního založení města, při nichž byl otevřen nový pivovar. To už začínalo období prudkého hospodářského rozvoje Těšínska využívající přírodních zdrojů kraje – především horské lesy a mělce uložená železná ruda vedly k vzestupu hutnictví, které doplnily lihovarnictví a především tradiční textilnictví. Město se začalo definitivně zbavovat následků velkého požáru v roce 1789 a nová výstavba se stala dokladem rostoucí životní úrovně jeho obyvatel. V polovině třicátých let byla postavena empírová usedlost těšínského kupce Contessy, k níž se váže pověst o místním Doktoru Faustovi a v roce 1840 na místě piastovského hradu vyrostla klasicistní letní rezidence Habsburků. O čtyři roky později velká neúroda brambor způsobila hladomor a šíření epidemií, což spolu s nespokojeností lidí a šířením revolučních myšlenek vedlo v roce 1848 k bouřím na zdejších velkostatech. Byly pacifikovány, stejně jako revoluce ve Vídni či Praze, ale pro další vývoj Těšínska měl rok 1848 zásadní vliv: vytvořením Země slezské s vlastním zemským sněmem se sídlem v Opavě skončila existence těšínského stavovského sněmu a Těšínsko jako politický a soudní kraj bylo rozděleno na čtyři okresy – těšínský, bílský, bohumínský a fryštácký. Základem státu se místo feudálních panství staly obce a vrchnostenskou nahradila státní správa. Revoluční výbuch však přinesl také proces národního uvědomování zdejších obyvatel tvořených specifickou směsicí Čechů, Poláků, Němců a Židů. Zpočátku spolu Češi a Poláci hovořící místním nářečím spolupracovali proti Němcům a především proti germanizačním snahám – jestliže až do té doby byly polština a němčina (česky se úřadovalo do roku 1817) rovnoprávné úřední jazyky, od roku

1851 se začala na státních úřadech používat výhradně němčina. Postupem doby se však hlavní těžiště národnostního zápasu přeneslo mezi Čechy a Poláky, což vytvořilo národnostně velmi složitou situaci. Situace se vyostřila po roce 1867, po rakousko-uherském vyrovnání, kdy i Poláci na rozdíl od Čechů a Moravanů získali některá privilegia.

Druhá polovina 19. století přinesla Těšínsku období prosperity. Rozšiřovala se těžba černého uhlí, hutnictví a kovozpracující průmysl, velký přínos měla výstavba několika železničních tratí, z nichž nejdůležitější byla Severní dráha císaře Ferdinanda spojující Vídeň, Bohumín, Krakov a Lvov; úsek Bohumín–Těšín byl zprovozněn v roce 1868, o dvacet let později trať z Těšína do Bílska s mostem přes řeku Olše. Pracovní příležitosti přitahovaly nejen obyvatelé hornaté části kraje, odkázané většinou jen na domácí tkaní či pastevectví, ale také lidi z velmi chudé Haliče, nejzaostalejší části habsburské monarchie – nakonec jich bylo 12 % z celkového počtu obyvatel. Těšín se začal měnit v moderní město: roku 1882 byla dokončena plynárna a plyn začal být využíván k osvětlení hlavních ulic, o dvanáct let později dostalo město nový vodovod, městská elektrárna daná do provozu v roce 1910 umožnila elektrifikaci, ve stejném roce projel Těšínem první automobil se spalovacím motorem (šlo o Mercedes), v Hotelu National shlédli diváci první filmové představení a mohli navštívit nově otevřené divadlo, od roku 1911 byla v provozu první tramvajová linka vedoucí z nádraží přes most Františka Josefa I. (ten byl dokončen v roce 1903 a slouží dodnes) do centra historické části města. Tramvaj však jezdila jen deset let a byla prý nejkratší linkou na našem území.

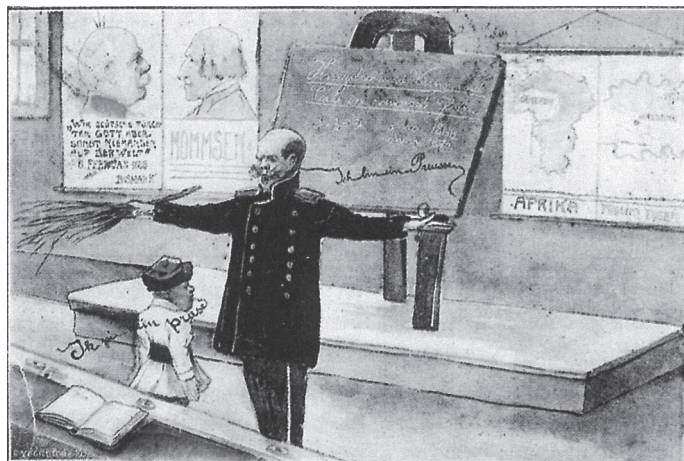
POLÁCI, ČEŠI, NĚMCI, ŠLONZÁCI A ŽIDÉ

Industrializace na přelomu 19. a 20. století spojená s migrací podstatně ovlivnila národnostní složení obyvatelstva Těšínska. Již po roce 1848 se zdejší lidé začali (většinou podle používaného jazyka) považovat za Čechy, Poláky či Němce, ale právě na Těšínsku zůstala velká skupina těch, kteří se označovali za Slezany, z nichž se ještě vyčlenili tzv. Šlonzáci. Šlo hlavně o etnické Poláky, kteří uznávali civilizační přednosti Němců, odmítali ideu „Velkého Polska“ a byli proti jakémukoliv národnostnímu, jazykovému či jinému dělení Těšínska. Pro Čechy, Poláky i Němce představovali jakýsi cizorodý a nespolehlivý živel: Češi a Poláci v nich viděli stoupence germanizačních snah, Němci je považovali za „hada, který se chce hrát na jejich prsou“. Šlonzáctví bylo nejrozšířenější v nejchudších vrstvách, s nimiž bylo snadné manipulovat – a to také němečtí a později i čeští politikové využívali. Právě toto rozdílné pojetí slezanství a vzájemné vztahy se vyhrortily do nesmiřitelných protikladů a nakonec vyústily i do územních požadavků.

Počáteční společná obrana českého a polského etnika před germanizačními snahami státních úřadů se na konci 19. století začala rychle měnit v přímý zápas mezi zastánci české a polské národní orientace, do něhož různou mírou zasahovali či byli zatahováni Němci, Židé i příslušníci dalších národností a národnostních skupin žijících na Těšínsku. Poláci posilovaní přílivem migrantů z Haliče (nakonec představovali 12 % celkového počtu obyvatel) byli v tomto zápase od počátku iniciativnější a aktivnější, Češi obvykle jen reagovali na jejich kroky. Proto se můžeme setkat s názorem, že Poláci podporovaní z národního a intelektuálního „velkopolského“ centra v Krakově byli ve stálé ofenzívě, zatímco česká strana se omezovala jen na obranu, ale byla by to jen polovina pravdy, protože skutečnost byla mnohem složitější. V roce 1885 byla založena *Macierza Szkolna dla Księstwa Cieszyńskiego* neboli Matice školská pro knížectví Těšínské preferující vzdělávání v polštině, ale první moderní *Dějiny Těšínska* vydal o tři roky později František Sláma v češtině a v následujícím roce vznikla Matice osvěty lidové pro

knížectví Těšínské, jejímž cílem bylo vedle šíření osvěty zakládání českých škol. Polský tisk (*Tygodnik Cieszyński*, *Gwiazdka Cieszyńska*) vycházel již v polovině 19. století, první číslo *Novin těšínských* v češtině si mohli čtenáři přečíst až v roce 1894. Šlo by uvést řadu dalších fakt potvrzujících, že česko-polské soupeření se postupně stávalo na Těšínsku (ale i v dalších oblastech Slezska) stále více vyhrocenější. Docházelo i k tomu, že národnostně nevyhraněná část obyvatel se střídavě hlásila k různým národnostem.

Jeden trend se však přehlédnout nedal. Hranice českého osídlení na Těšínsku se stále víc posouvala směrem do českého vnitrozemí. V roce 1908 se Matice osvěty lidové přestěhovala z Těšína do Ostravy a české noviny se začaly vydávat ve Frýdku. Sčítání lidu v roce 1910 ukázalo, že na Těšínsku žije téměř půl milionu lidí, z nichž přes 53 % (234 000) se hlásilo k Polákům, zhruba 27 % k Čechům (116 000) a 18 % (77 000) k Němcům. Protože se však vycházelo z „obcovacího jazyka“, byli mezi Němce zahrnuti i Židé, hovořící německy či jidiš a mezi Poláky se dostali i Šlonzáci. Na prahu první světové války, která měla přinést do středu Evropy zásadní změny, se tak na Těšínsku vytvořila velmi výbušná situace a snahy zdejší polské většiny se staly součástí mnohem širšího úkolu: získat rakousko-uherskou část Slezska pro Polsko. Postupující úpadek českého živilu se na Těšínsku projevoval například i v tom, že v roce 1909



Pohlednice proti poněmčování polských dětí ve školách

prováděly „politické úřady v českých obcích smíšeného území systematické spisování polských dětí, které má být základem k zřizování polských škol. O české děti v obcích ovládaných Poláky se vláda nestará...“

Na přelomu 19. a 20. století se problémů na Těšínsku nashromáždilo víc než dost – vedle národnostních to byly i sociální (obojí zachytil například Petr Bezruč ve svých *Slezských písních*) a v roce 1890 vypukla v regionu velká stávka zorganizovaná odbory. Bylo to právě hnutí mezi dělníky, které napomáhalo alespoň dočasně odstraňovat národnostní řevnivost a antagonismy. Při otevření Dělnického domu v Těšíně se společně sešli Češi, Poláci i Němci k jednání o další spolupráci a vzájemné pomoci. Ale šlo spíš jen o výjimku potvrzující pravidlo.

První světová válka Těšínsko přímo nezasáhla, řada mužů však na-



Národnostní složení Těšínska jako součásti tzv. Rakouského Slezska

rukovala do rakousko-uherské armády a jejich práci často musely zastat ženy či děti. V roce 1917 vypukly i tady stávky a hladové bouře, které měly v některých případech také nacionální kontext. Válka tak dál prohloubila národnostní a sociální rozpory a zejména v její závěrečné fázi,

kdy již byla porážka centrálních mocností zřejmá a začalo se kalkulovat o vytvoření nové mapy střední Evropy, se česko-polské soupeření či přímo nepřátelství na Těšínsku ještě více vyhroutil a začalo hrozit výbuchem.

II. Nic neřešící sedmidenní válka

*Od vojenské akce
v lednu 1919
k rozdělení Těšínska
v roce 1920*

První světová válka po sobě zanechala nejen jména politiků a generálů, kteří se vyznamenali či naopak zcela propadli, ale také množství různých míst vyhraných i prohraných bitev. Zůstalo také spoustu mrtvých a zmrzačených, ale také nelehké dědictví jak v zemích vítězů, tak i mezi poraženými. Její tolik vítaný a oslavovaný konec se současně stal počátkem nového vývoje ve světě a zejména v Evropě, kde na troskách rakousko-uherské monarchie vznikly nové státy. Nástupnické státy – Československo, Polsko, Maďarsko, Rakousko, Rumunsko a Jugoslávie – byly dohodovými mocnostmi již předem uznány jako státy národní a právo vycházet při své výstavbě z národního principu jim přiznaly i poválečné úmluvy. Proto se politické reprezentace nástupnických zemí působící většinou v zahraničí snažily již v předstihu řešit a vyřešit otázku budoucích hranic: řečeno obrazně „opásat se jimi“ jako hrází proti všemu „cizímu“. Tak se nejen „ohraničily v sebe“, ale také – a možná především – proti sobě. Problém byl v tom, že onen „pás“ měl zahrnout vedle všech Čechů, Poláků, Maďarů atd. žijících v historických hranicích, navíc mnohdy sporných, také krajany nacházející se na tzv. smíšených územích. To nutně muselo vést k řadě hraničních sporů, růstu nacionalismu a neklidu.

ČESKÉ ČI POLSKÉ TĚŠÍNSKO?

Také mezi zahraničními reprezentacemi budoucího Polska a Československa docházelo již během války k jednáním o hraničním uspořádání po skončení konfliktu – stalo se tak v roce 1917 ve Lvově a v následujícím roce v Praze, Paříži a Krakově. O Těšínsku – ale nejen o něm – spolu hovořili ve Washingtonu také T. G. Masaryk a Roman Stanislaw Dmowski, stojící v čele Rady Narodowej neboli Národního výboru v Lausanne, uznaného dohodovými mocnostmi za zástupce polských zájmů. Podle úmluvy uzavřené v Praze v květnu 1918 nemělo být rozhodnutí o osudu Těšínska ponecháno na tamních činitelích, u nichž se dal předpokládat přístup z úzce místního pohledu, ale vše měly vyřešit budoucí vlády v Praze a ve Varšavě, v případě neshod mírová konference. Již dohoda ze Lvova předpokládala, že Těšínsko bude po skončení války zachováno jako dočasně jednotné pod správou československých orgánů a o jeho dalším osudu rozhodnou jednání politických reprezentací. Obě strany však počítaly s tím, že Těšínsko bude třeba nakonec rozdělit – jejich představy však byly značně odlišné a zatím si je nechávaly jen pro sebe.

Kvas posledních dnů války spolu se čtrnácti Wilsonovými články o právu sebeurčení národů však udělal přes tyto plány výrazný škrť. Aktivita se ujali na Těšínsku místní činitelé, kteří chtěli využít příznivé situace. Již 19. října 1918 na schůzi v Cieszyně se zástupci polských politických stran usnesli na tom, že Těšínsko bude patřit k Polsku. Vytvořili orgán nazvaný Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego (Národní rada Těšínského knížectví), který prohlásil celé tzv. Těšínské Slezsko za součást Polska, odzbrojil rakousko-uherské posádky a v noci z 31. října na 1. listopad větší část území vojensky obsadil. Český Zemský národní výbor pro Slezsko, který byl ustaven 29. října pod názvem Národní výbor pro Slezsko (název změnil o dva dny později) v tehdy Polské (později Slezské) Ostravě, oznámil poslední říjnový den všem státním úřadům ve Slezsku, že se ujímá ve jménu československého státu vlády nad Slezskem včetně Těšínska. Převzetí úřadů v Moravské a Polské Ostravě proběhlo bez potíží a 1. listopadu převzal Zemský národní výbor i velení nad armádními jednotkami. Nastala v podstatě patová situace, protože obě strany mohly vykonávat svou pravomoc jen v té části, kde se jim

podářilo ji získat. Situaci dále komplikovalo to, že obce s polskou většinou se i na části podléhající Zemskému národnímu výboru přihlašovaly k Polsku a stejně postupovala i většina šachet, kde měli polští horníci výraznou početní převahu. Napětí ještě vzrostlo, když polská strana zastavila dovoz potravin na Ostravsko. Přípravovaly se tábory lidu a hrozilo nebezpečí, že dojde k výbuchu nekontrolovatelného násilí. Ohrožena byla i těžba uhlí, jak upozorňovaly báňský úřad i ředitelství kamenouhelného revíru, protože neshody se přenášely dokonce i do podzemí šachet mezi havíře.

Proto se 2. listopadu sešli v Orlové zástupci Národní rady Těšínského knížectví a Zemského národního výboru pro Slezsko k prvním jednáním o řešení vzniklé situace. Jednání trvalo několik hodin, ale skončilo bez výsledku, protože ani jedna strana nechtěla ustoupit ze svých stanovisek. Při dalším jednání o tři dny později byl v Polské Ostravě podepsán Protokol o upravení vzájemných poměrů v knížectví Těšínském. Po čtyřech zástupcích obou stran – tu českou vedl ostravský advokát Zikmund Witt, polskou Tadeusz Reger, říšský poslanec za Těšínsko – se dohodlo, že „dohoda nynější má povahu prozatímní a v ničem neprejudikuje konečné rozhraničení teritoriální, které se ponechává v celku k rozhodnutím povolaným činitelům, to je vládě polské ve Varšavě a české v Praze“. Až do té doby měla být hranicí trať Košicko-bohumínské dráhy, která zůstala pod společným dohledem. Další bod dohody stanovil, že „za účelem udržení klidu a pořádku“ bude frýdecký okres podléhat Zemskému národnímu výboru pro Slezsko, okresy těšínský a bílský Národní radě Těšínského knížectví. Ve fryštáckém okrese bylo zvoleno šalamounské řešení – obce s českou správou podléhaly výboru, s polskou správou radě. Z ostravsko-karvinského uhelného revíru získalo Československo 26 a Polsko 10 dolů. Protokol byl velmi podobný, např. nádraží v Bohumíně náleželo do pravomoci Národní rady „až po poslední výhybku směrem ke Hrušovu“, přesto obsahoval řadu ne zcela jasných a jednoznačných ustanovení, což zakládalo budoucí různé výklady a spory. Šlo v první řadě o dohodu o výkonu veřejné správy a péče o zásobování. Zásadní otázky – především způsob rozdělení sporného území – přenechával protokol budoucímu jednání představitelů obou států.

Podle protokolu se většina Těšínska stala prozatím součástí Polska, což české straně nemohlo vyhovovat hned z několika důvodů.

Proti polskému zdůvodnění nároků na Těšínsko (výrazná převaha polsky mluvících obyvatel hlásících se k polskému národu a právo národů na sebeurčení) měli Češi mnohem silnější argumenty. Těšínsko historickým vývojem patřilo již od 14. století do svazku zemí Koruny české a v případě jeho přiřčení Polsku by nová republika přišla nejen o velkou část ostravsko-karvinské uhelné pánve, ale především o Košicko-bohumínskou železniční trať, představující v té době jediné železniční spojení mezi českými zeměmi a Slovenskem. Připomeňme si, že už od listopadu 1918 docházelo na Slovensku ke střetům s Maďary, kteří se nehodlali své tzv. Horní země vzdát a většinu území bylo nakonec nutné obsadit vojensky. Jediný železniční spoj na východ tak měl pro rodící se republiku vpravdě strategický význam. Z hlediska Těšínska možná ještě důležitější bylo to, že budoucí Československo mělo od dohodových mocností zajištěné hranice v jejich historické podobě.

Jak vláda v Praze, tak i polský kabinet ve Varšavě se proto necítily být protokolem z 5. listopadu 1918 jakkoliv vázány. Zatím ani jedna strana neměla zájem zaujmout v případě Těšínska nějaké konkrétnější stanovisko či iniciovat jednání a Dohoda o problému neprojevovala zájem, protože pro ni byl příliš marginální. Přitom stačilo, aby vydala jasné prohlášení vycházející z garance hranic Československa a polská strana by jistě na Těšínsku ustoupila, vždyť dohodové mocnosti měly určit i polské hranice s Německem i sovětským Ruskem, kde šlo o mnohem víc.

Když zástupci Zemského národního výboru a Národní rady podepisovali 5. listopadu 1918 protokol o dočasné úpravě správy Těšínska, počítali nejenom oni s tím, že nejpozději do dvou či tří týdnů československá a polská vláda problém vyřeší či na sporné území bude vysláno dohodové vojsko, které tu zajistí klid a pořádek. Ale vývoj šel jiným směrem a po dvou týdnech relativního klidu začalo znovu na Těšínsku docházet k národnostně motivovaným střetům, z jejich vyprovokování se vzájemně obviňovaly obě strany. Množily se také stížnosti na různé diskriminace z národnostního hlediska – vzdor protokolu vykonávala Národní rada nátlak na úředníky, aby složili slib věrnosti polskému státu a vyzývala obce s polskou většinou v české části, aby žádaly připojení k Polsku.

O vážnosti situace na Těšínsku svědčí velká pozornost, které jí věnovala na svém prvním zasedání 12. listopadu první vláda Československé

republiky. Zejména její předseda Karel Kramář požadoval, aby pro České Slezsko byla co nejdříve ustavena zemská vláda – stalo tak o šest dní později v Opavě. Nový orgán byl vyzván, aby urychleně zorganizoval četnický a policejní sbor schopný zajistit klid a pořádek. Zatím byly do oblasti vyslány vojenské oddíly sestavené z vojáků vracejících se přes území Polska z východní fronty.

PŘÍJEZD PRVNÍ DOHODOVÉ KOMISE

Politici v Praze si byli dobře vědomi výbušnosti situace na Těšínsku, kde většina obyvatel polské národnosti nesouhlasila s tím, že se ocitla na území dočasně přiřčenému protokolem z 5. listopadu Československu. Polsko však procházelo vnitřní krizí, která vynesla 11. listopadu k moci generála Józefa Piłsudského a podle odborníků v Praze nehozilo nebezpečí, že by se v případě Těšínska polská strana nějak silně angažovala. Měla až nad hlavu jiných důležitějších problémů – snažila se získat západní Ukrajinu, Bělorusko a Litvu, nejistý byl osud Gdaňska a přístupu k moři, na Mazursku zůstávalo německé vojsko.

Iniciativy se ujala Národní rada Těšínského knížectví, která koncem listopadu vyslala do Paříže svého zplnomocněnce Stanisława Grabského s pověřením jednat s československým ministrem zahraničí Edvardem Benešem o problému Těšínska. Pokud by Československo podpořilo Polsko v jeho územních požadavcích na východě vycházejících z historicko-právních argumentů (které však v případě Těšínska polská strana neuznávala a preferovala národnostní princip), dostane se Praze podpory v jejích snahách získat jižní oblasti Slovenska a také větší vstřícnosti v těšínské otázce. Beneš přislíbil, že návrh předloží své vládě a ve své informaci pro premiéra Kramáře uvedl, že podle jeho názoru Grabski jednal z vyššího pověření než jen od Národní rady a že se Polsko snaží zamezit vzniku dalšího ohniska napětí či dokonce konfliktu. Předseda vlády odpověděl, že Polákům nevěří, protože uhelná pánev má i pro ně zásadní význam. Rozhodl, aby se ministr obrátil na vrchního velitele dohodových vojsk maršála Ferdinanda Foch, seznámil ho s problémem a požádal o obsazení uhelného revíru i Košicko-bohumínské trati dohodovým vojskem. Foch byl velmi vstřícný, konečné rozhodnutí však odložil.

Nová polská vláda premiéra Moraczewského se rozhodla 17. prosince řešit těšínskou otázku jednáním a do Prahy přijeli dva zplnomocnění vyjednavací, jimž se však od předsedy vlády K. Kramáře dostalo studené sprchy. Do Varšavy se vraceli značně rozladěni a skeptičtí a s názorem, že Československo dříve nebo později obsadí s pomocí dohodových vojsk

celé Těšínsko. Tento dojem ještě umocnil novoroční projev prezidenta T. G. Masaryka, který se vrátil do vlasti krátce před Vánoci.

„Není přece možné, aby nějaká část Poláků si nárokovala naše kraje, které nám přiznali i Spojenci, je to okupace anonymní, neoprávněná,“ řekl k problému Těšínska. „Doporučoval bych jim, aby své jednotky odvolali, a my bychom pod vedením spojeneckého velitele zavedli v celé zemi pořádek.“



Příjezd T. G. Masaryka do vlasti v prosinci 1918

Válka slov plných vzájemného obviňování a osočování, která se na přelomu let 1918/1919 mezi Československem a Polskem rozpoutala, vedla spojeneckou komisi k tomu, aby na žádost E. Beneše vyslala na Těšínsko britského majora Crossfielda, který měl prozkoumat situaci přímo na místě. Strávil v Těšíně týden a jeho dojem i návrh byl jednoznačný. Pokud tu nemá dojít k rozsáhlým národnostním konfliktům, je třeba urychleně povolat spojenecká vojska. Svou zprávu podal italskému generálovi Piccionemu, který byl nejvyšším vojenským přidělcem Dohody v Československu a další den už odjížděl do Paříže, aby o všem informoval velení Dohody.

VOLBY, KTERÉ NESMĚLY BÝT

Generál Piłsudski vyhlásil 25. listopadu 1918 volby do polského sejmu a volit měli i Poláci nejen na Těšínsku, ale také na Oravě a Spiši, což byla další sporná území. V případě Oravy šlo o několik málo vesnic, na Spiši si však Polsko nárokovalo 16 měst, která v roce 1412 dostal polský král za půjčku Zikmundovi Lucemburskému do zástavy a až v roce 1770 je obsadila rakouská vojska. Bylo zřejmé, že polská strana chce co nejdříve vytvořit takový stav, který by jí vyhovoval a současně dostala Dohodu do situace, kdy jí nezbuďte nic jiného, než vytvořený status quo schválit. Volby se měly konat 26. ledna 1919 a nebylo třeba příliš pochybovat o tom, jak právě na sporných územích s většinou polského obyvatelstva dopadnou. Hned po jejich vyhlášení docházelo k vyhrožování Čechům v „polských“ obcích i jejich napadání a situace se stále víc komplikovala a vyhrocovala. Nesouhlas s volbami dávali najevo nejen Češi, Němci a Šlonzáci na sporném území, ale i velcí průmyslníci, majitelé dolů a hutí a jejich akcionáři. Nechtěli, aby se jejich majetky ocitly na území tak politicky i ekonomicky nestabilního státu, jakým bylo Polsko, dávali přednost Československu, jemuž zajišťoval vysoké renomé T. G. Masaryk.

Československá vláda proti vypsání voleb na sporných územích protestovala, ale polská strana odmítla, že by tím porušovala výkon státní svrchovanosti jiného státu. Stejně neúspěšné byly československé žádosti k různým představitelům Dohody, aby alespoň Košicko-bohumínskou dráhu obsadilo některé z dohodových vojsk. Obě země se vzájemně obviňovaly z porušování dohod, Československo bylo několikrát nařčeno z toho, že připravuje vojenský útok, což v regionu jen ještě víc zvyšovalo nervozitu a napětí. Vedení dolů si stěžovala na spory mezi horníky, které narušují těžbu uhlí, různé „zaručené zprávy“ vyvolávaly mezi Poláky, Čechy, Němci i Šlonzáky obavy z budoucnosti přerůstající v paniku. Muži z části Těšínska pod kontrolou Národní rady začali být odváděni do polské armády, což vláda v Praze nemohla chápat jinak, než že jde o další vážné porušení československé suverenity a územní celistvosti. Neshody se stále stupňovaly a přerůstaly v otevřené nepřátelství.

Československá vláda věděla, že nesmí dovolit konání voleb na území Těšínska kontrolovaném Národní radou Těšínského knížectví, protože

jejich výsledek by se stal pro polskou vládu velmi pádným argumentem při dalších jednání o osudu tohoto území na pařížské mírové konferenci, jejíž začátek byl připraven na 18. ledna 1919. V situaci, kdy se „právo národů na sebeurčení“ stalo bezmála zaklínadlem, by se jen těžko hledaly argumenty proti „svobodnému vyjádření touhy Poláků na Těšínsku žít ve společném státě s ostatními Poláky“. Politici v Praze tušili, že



*Generál Józef Piłsudski byl v roce 1918 jmenován
náčelníkem Polského státu a vrchním velitelem armády.*

pouhý historickoprávní argument by na mírové konferenci příliš neobstál, proto stále více poukazovali na dopravně strategické a ekonomické faktory a na národnostní argument polské strany odpovídali, že se týká jen části Těšínska a že polské osídlení v oblasti ostravsko-karvinského uhelného revíru je pouze důsledkem přílivu pracovních sil z Polska v několika málo posledních desetiletích. Jak však který argument přijme mírová konference a jakou mu bude přikládat váhu, to nevěděli ani politici ve Varšavě.

ČEKÁNÍ NA PŘÍJEZD LEGIÍ Z FRANCIE

Československá vláda se problémem Těšínska na přelomu let 1918/1919 zabývala mnohokrát a klonila se spíše ke kompromisnímu řešení pod patronací dohodových mocností. Její žádosti o vyslání vojska Dohody k dočasnému obsazení sporného území, které by zabránilo polské straně činit zásadní rozhodnutí a kroky, jež mohly být chápány jako nepřátelské, protože měnily postavení Těšínska, však byly marné a vzhledem k tomu, že také Polsko stálo na dohodové straně, bylo určení nové hranice otázkou velmi delikátní. Praha byla rozhodnuta předložit problém Těšínska na pařížské mírové konferenci spolu s dalšími hraničními otázkami – jednalo se totiž nejen o hranice s Polskem (kde další sporná místa představovaly Orava a Spiš), ale také s Rakouskem, Německem a Maďarskem, které však byly v postavení poražených států. Nejen ministru zahraničí Edvardu Benešovi bylo zřejmé, že nalezení kompromisu s Polskem by jistě dohodové velmoci v Paříži „odměnily“ větší vstřícností při stanovení československých hranic s jeho ostatními sousedy.

Kroky, které podnikala polská vláda na Těšínsku, především vypsání voleb, však přiměly pražské politiky postupně změnit názor. Poté, kdy byl polskou vládou 10. ledna 1919 schválen statut správní komise pro Těšínsko, Oravu a Spiš (a také Halič), měla československá strana v podstatě jen dvě možnosti – připustit volby jako projev výkonu neomezené státní suverenity a tím *de facto* potvrdit polský nárok na sporná území, nebo provedení voleb zabránit mocensky, tj. vojenským obsazením Těšínska. Dilema to bylo opravdu těžké: na jedné straně rezignace znamenající ztrátu historického území s velkým ekonomickým potenciálem a důležitými komunikacemi, na druhé vojenský konflikt s dohodovým státem s těžko předvídatelnými diplomatickými (ale i jinými) následky.

Vše nasvědčuje tomu, že to samé si uvědomovala i vláda ve Varšavě, současně však byla rozhodnuta se sporného území nevzdat. Nařídila proto plukovníku-brigádýrovi Francizsku Ksaverymu Latinikovi, který byl od listopadu velitelem těšínského vojenského okruhu (a později i těšínského frontu), aby na území podléhajícímu pravomoci Národní

rady rozmístil vojenské oddíly a zajistil tak konání voleb. To už musela československá strana považovat za nepřátelský akt, na který bylo třeba odpovědět nejen rázně, ale především rychle, protože časová prodleva se mohla stát osudnou. Navíc Dohoda dál nejevila o záležitost zájem, což mohlo být chápáno i jako její nepřímý souhlas s postupem Polska.

Největší problém byl v tom, že Československo nemělo dlouho k dispozici vojenskou sílu potřebnou k obsazení Těšínska. Nejpočetnější z našich legií zůstávaly nadále v Rusku zmítaném občanskou válkou, italské legie bylo nutné po jejich návratu koncem roku 1918 nasadit na Slovensku proti Maďarsku a legie z Francie teprve začínaly s přesunem do vlasti. Na území republiky se sice urychleně vytvářelo nové vojsko z příslušníků bývalých rakousko-uherských jednotek, sokolských a dobrovolnických organizací, které se osvědčilo při zajišťování pohraničních území, kde došlo k vyhlášení „samostatných“ německých provincií a potvrdilo své kvality i v bojích na Slovensku, ale legionáři měli velké bojové zkušenosti a především proti doma vytvářeným jednotkám výbornou výzbroj. Proto bylo možné připravit plán operace až po příchodu legionářských pluků z Francie. Cílem operace bylo vojenské obsazení Těšínska v jeho historických hranicích, které by zmařilo konání voleb a zajistilo Československu lepší pozici v budoucích jednáních o řešení hraničního sporu. Jestliže se většina československých politiků klonila k názoru, že území bude třeba nakonec mezi Československo a Polsko rozdělit a jeho obsazení umožní dostat Polsko i dohodové mocnosti pod určitý tlak, nechyběly ani hlasy volající po tom, aby vojenské obsazení zajistilo celé Těšínsko definitivně pro Československo. Představitelem skupiny se smířlivými názory byl především ministr zahraničí Edvard Beneš, nekompromisní postup požadoval předseda vlády Karel Kramář, známý svým rusofilstvím.

Nakonec o vojenském zásahu rozhodl prezident Masaryk, který 17. ledna svolal mimořádné zasedání vlády. Na základě předchozího jednání s premiérem Kramářem a jeho sdělení, že francouzský velvyslanec Clément-Simone po sondáži u své vlády ho ujistil „zdrženlivým pochopením pro zájmy Československa“, navrhl prezident okamžitý vojenský zákrok a jako nejzazší termín uvedl 23. leden. Rozprava byla dlouhá a bouřlivá, šlo opravdu o zásadní rozhodnutí, ale návrh byl nakonec schválen s doplňkem, že polská vláda bude nejméně 48 hodin předem

uvědomena o akci. Ministr zahraničí Beneš v Paříži dostal za úkol vyžádat u mocností Dohody souhlas s připravovaným krokem.

Ministerstvo národní obrany řízené Václavem Klofáčem začalo ještě tentýž den připravovat operační plán vojenského obsazení Těšínska. Ale už po několika hodinách byly práce na prezidentovo přání zastaveny, protože v Polsku byla předchozí den jmenována nová vláda v čele s Ignacym Paderewským, s nímž se Masaryk dobře znal z exilu a byl přesvědčený, že prosadí mnohem realističtější politiku. Když se však do 20. ledna nový kabinet těšínským problémem vůbec nezabýval a z Paříže oznámil ministr Beneš, že Francie je připravena podpořit vojenské obsazení Těšínska vysláním vlastního vojenského kontingentu, nebyl už důvod dál čekat. Termín zahájení akce byl stanoven na 23. leden, protože dál čekat už nebylo možné. Ministerstvo národní obrany muselo ve velmi krátké době připravit plán operace a vyčlenit pro ni potřebné jednotky.

Dne 21. ledna poslala československá vláda do Varšavy obsírné memorandum, v němž vyzvala polskou stranu ke stažení vojsk za dohodovými mocnostmi uznanou československo-polskou hranici na Těšínsku a k ukončení činnosti všech polských orgánů na sporném území. Vzhledem k tomu, že i nadále pokládala vojenskou akci za poslední možné řešení a nechtěla dál vyhrocovat situaci, navrhla urychlené vytvoření společné československo-polské komise z odborníků, kteří by vše znovu posoudili. Polská vláda na memorandum nereagovala a v Praze byli rozhodnuti na její odezvu už ani nečekat. Československo už nemělo jinou možnost, jak zabránit konání voleb, jehož výsledky mohly silně ovlivnit konečné rozhodnutí mírové konference o Těšínsku, než přistoupit ke krajnímu řešení – vojenskému obsazení sporného území.

POKUS PLUKOVNÍKA ŠNEJDÁRKA O „DOHODOVOU“ LEST

V okolí Moravské Ostravy pokračovaly přípravy k vojenskému obsazení Těšínska a vytváření sestavy československých vojsk. Její základ tvořil 21. střelecký pluk francouzských legií se třemi prapory, kterému velel podplukovník Josef Šnejdárek. Jednotka patřila k velmi dobře vycvičeným a vyzbrojeným, vznikla v lednu 1918 v Cognacu a velká část jejich příslušníků už tehdy měla bojové zkušenosti, nasazena byla na Dolním Asbachu, alsaské frontě a u Terronu. Podplukovník Šnejdárek byl v té



*Plukovník Josef Šnejdárek byl na podzim 1919
ustanoven vojenským velitelem Prahy.*

době francouzský občan a důstojník, bylo mu třiáctýřicet let a jeho život by už tehdy vydal na dobrodružný román. Projel jako mladík kus světa, sloužil v rakousko-uherské armádě a francouzské Cizinecké legii, v jejichž řadách bojoval v severní Africe, oženil se, nastoupil do francouzské armády a po vytvoření našich legií ve Francii byl dán k ruce jejich vrchnímu veliteli generálovi Mauricemu Janinovi – měl získávat další

dobrovolníky pro vstup do legií. Později byl přidělen k 21. střeleckému pluku, s nímž se vrátil do vlasti.

Sestavu pro operaci na Těšínsku tvořily dále prapor 54. pěšího pluku z Olomouce, prapor 93. pěšího pluku ze Šumperka, 17. myslivecký prapor z Fryštátu, a dva dobrovolnické prapory z Bohumína a Orlové – šlo o jednotky vytvořené na území Československa z vojáků bývalé rakousko-uherské armády, příslušníků Sokola a dalších dobrovolníků. Z oblasti severozápadního Slovenska měly útok hlavních sil podporovat dva prapory 35. pěšího pluku italských legií pod velením plukovníka Ettore Grasselliho, jejichž úkolem bylo postupovat z oblasti Žiliny přes Čadcu a Jablunkov na Bystřici.

Už tato sestava znamenala velkou početní převahu útočících vojsk, vždyť proti nim na polské straně stálo pět pěších praporů, čtyři kulometné roty, jediná dělostřelecká baterie a jezdecká četa. Zasáhnout do bojů bylo připraveno také asi 550 příslušníků polského četnictva a na 6500 místních dobrovolníků – jejich bojová hodnota však byla velmi nízká. Nedostatečná síla polských jednotek byla zaviněna tím, že většina polských vojsk bránila východní Malopolsko, Halič a Lvov před útokem Ukrajinců. Plukovník Latinik vědomý si své slabosti marně vyzýval nadřízené i vládu ve Varšavě, aby mu poskytli posily, docílil pravého opaku, protože některé jednotky z Těšínska byly na počátku roku staženy na východ. Na jeho upozornění a žádosti odpovídali z Varšavy i z velitelství krakovského vojenského okruhu stejnými slovy. Češi mají všechny vojáky na Slovensku, většina legií se ještě nevrátila do vlasti, není se tedy čeho bát. To se nás jen pokoušejí zastrašit.

Latinik byl zkušený voják a Poláci z „českého“ Těšínska mu přinášeli zprávy o koncentraci československých jednotek, proto trávil stále víc času v terénu na prozatímní hranici. Když 21. ledna došlo k zadržení osob polské národnosti, které se veřejně angažovaly v propolské činnosti a agitaci (některým se podařilo po předchozím varování uniknout), bylo zřejmé, že v nejbližších dnech dojde k vojenské akci. Od nadřízených se žádného rozhodnutí přes urgence nedočkal – ať prý zachová klid a nenechá se vyprovokovat. Co má udělat v případě, že československé jednotky překročí prozatímní hranici, o tom nikdo nechtěl rozhodnout.

Byl opravdu v nezavidělné situaci. Dobře věděl, že proti jeho zhruba tisícovce mužů v uniformě (s dobrovolnickými miličnými